

ארכיון מעין-צבי

תעוד חברים ברשם-קול

# רינה אשד

זכרונות חיים

בשנים 1933 - 1990

מספרי קלטות: 55

הוקלט בשנת: 1990

ראיון ע"י:

שולמית קוגלמן

עריכה "י: אווה

אדוריאן

שולמית: היום ה 5.11.90 רינה אשד יושבת יחד אתי לסכם את הכתבה שהיא רוצה לעשות מול הוידאו.

### ילדות

נולדתי בשנת 1933 בלונדון. נולדתי מעל החנות בה אמא שלי עבדה במכירה של דברי סידקית. אבא היה צורף ולשם תוספת פרנסה אמא עבדה גם - בחנות. אמא היתה מאוד שמנה כך שלא ידעו שהיא בעצם בהריון לכן זו היתה הפתעה גמורה. כאשר אני נולדתי כבר היה לה בן בגיל 20, בת בגיל 18 1/2 ובן בגיל 12 1/2 ואני הייתי בעצם הפתעה. אומנם לא היו לי כתוצאה מזה שום תסביכים, בעצם היו לי אז שלושה אבות ושתי אמהות. האח הצעיר ביותר לקח על עצמו את החינוך שלי, הוא לימד אותי את השעון בגיל שנתיים ולקרוא כשהייתי בגיל 3. הוא למד צרפתית ולימד אותי שירים בצרפתית, יש תמונה כשהגעתי לכיתה א' כבר ידעתי לקרוא היטב וזו היתה בעיה למורה, ובכך הושיבו אותי עם ילדים אחדים בצד כדי שאני אעזור להם ללמוד לקרוא.

### בבית הספר

זה בעצם הכל מה שאני זוכרת מביה"ס. התחלתי ללמוד בגיל חמש בכיתה א' כמו כל הילדים אז בלונדון. ב-1938 הייתי שנה אחת בביה"ס בלונדון, ואז פרצה המלחמה. כבר מהתחלת המלחמה פחדו מהפצצות על לונדון, ופינו את הילדים מביה"ס, אבל אני במקום לנסוע עם ילדי בית הספר שלי נסעתי עם אחותי שהיתה מורה ועם ילדי בית הספר שלה, היא היתה אז בת 23-24 וכך היינו שם ביחד זמן מה. אבל זה לא היה כל כך מוצלח בשבילה ומהר מאוד היא ביקשה שאמא תבוא, היא שכרה איזה בית בכפר, אבל זה גם לא היה טוב בשביל אמא. בדירה הזו היה חדר אחד למעלה וחדר אחד למטה, מים שאבנו בגינה, ובית השמוש היה גם בגינה, אבל חשמל היה לנו. כל זה לא היה לפי המושגים של אמא, ומכיוון שלא היו הפצצות חזרנו ללונדון ב 1939.

### החיים בצל המלחמה

אחר כך מצאנו אישה אחרת בכפר אחר שהיתה מוכנה לקבל אותי אצלה בבית וכך נסעתי בפברואר 1940 למקום הזה. המקום הזה לא היה רחוק מאחותי אבל לא באותו הכפר. האישה הזאת היתה מאוד מעניינת. בעלה היה בן 70 והיא כמה שנים פחות. היא היתה מנהלת משק בית גדול בכפר שהיה שייך לקולונל בדימוס, ובעלה היה שם רב-שרת כזה,

ואלו היו כל החיים שלה, חיים בחברה טובה וכך היא חינכה אותי. הייתי אז בת 7 והיא גידלה אותי במונחים של, מה עושים בחברה טובה ומה לא עושים בחברה טובה, אצל האנגלים כמובן. זמן מה אחרי שהגעתי, נפטר בעלה ובכל אופן אני נשארתי אצלה. אינני זוכרת בדיוק מתי התחילו ההפצצות בלונדון, אבל לאותו בית הגיעה עוד משפחה, זוג כשהוא היה בן 50 והיא בית 40 והאבא שלו בן 80. אני זוכרת שלא היו לו שיניים אבל הוא הצליח לאכול תפוחים! וכך גדלתי בבית עם הרבה מבוגרים והייתי מבסוטה, 4 1/2 שנים עד 1944 כשהייתי צריכה להתחיל ללמוד בבית ספר אחר. שולמית: האם ההורים באו לבקר אותך? רינה: כן הם באו לבקר בסופי שבוע כל כמה זמן. אני זוכרת שהיו לי פנטזיות שחשבתי שהאנשים שבאו לבקר אותי הם לא ההורים שלי. גם התחלתי לקרוא לאשה שגרתי אצלה - אמא, הייתי אז בת 11.

### בית הספר בכפר

אני צריכה לספר על ביה"ס בכפר. הגעתי לשם בגיל 7 והתחלתי ללמוד בבית ספר בנות שלמדו בו החל מגיל 7 עד 14, או שעברו לבית ספר תיכון במקום אחר בגיל 11-12 או שהמשיכו בבית הספר הזה עוד 2 כיתות כלומר מ 7-11 ו 11-14. שולמית: זה היה בית ספר בלתי מדורג? רינה: היו שני חדרים, חדר אחד גדול עם מחיצה ואני זוכרת שאחה"צ היו פותחים את דלת המחיצה ואז המורה היתה יושבת במחיצה בין 2 הכיתות והיתה קוראת ל 2 הכיתות ביחד. הייתי בת 7 אבל מהר מאוד הרגישו שאני יודעת יותר מידי לכיתה א' ושאני צריכה להכנס לכיתה אחרת, לא בגלל רצוני אלא מכיון שהרמה שם היתה כזאת נמוכה. המנהלת אהבה אותי, כנראה שהיה נעים ללמד ילדה שתופסת. הייתי היהודיה היחידה בכפר ובשעור דת כשהמורה אמרה: "אנחנו כולנו כאן נוצרים", אני אמרתי: "לא נכון אני לא נוצריה אני יהודיה". אז היא אמרה: "את יהודיה אבל את יהודיה נוצריה, נכון?" זה גמר אותי לגמרי.

בגיל 11 עברתי את המבחן שמאפשר להחליט לאיזה בית ספר תיכון אלך ללמוד. ואז ההורים לקחו אותי הביתה, למרות שהמלחמה עדיין נמשכה כשנה, פחות או יותר, וכך אני הספקתי להכיר עוד את ה B1 וה B2 שטסו מסביבנו.

### בבית ספר תיכון

אין לי הרבה מה לספר על ביה"ס. זכור לי שאז היו לי שערות ארוכות עד שאחותי התחתנה ואז לכבוד החתונה הסתפרתי יותר קצר. (ישנן תמונות עם אבא בעיר קלס ב 1937, על שפת היס בשנת 1936)

ובשנת 1938 בכיתה א'.

הגעתי ב-1944 ללונדון אבל חלק מביה"ס גם לא היה בלונדון, לקחו את הילדים למקום מרוחק מלונדון מחשש להפצצות. הגעתי לשם רק בחופשת הקיץ, אבל לא הסתדרתי שם עם הבנים והבנות (זה היה ביי"ס מעורב) ואז ההורים לקחו אותי הביתה, ובכך התחלתי ללמוד בגיל 11, כלומר קודם הייתי רק בחופשת קיץ.

הייתי שם טובה בלימודים, היתה מין התחרות ביני לבין בחור אחד או שהוא היה הראשון או שאני הייתי הראשונה בלימודים, בסוף ישבנו ביחד, אני התקבלתי לאוקספורד והוא התקבל לקמברידג, צילמו אותנו בעתון וכתבו: "שני ראשים חושבים אותו הדבר" אני הייתי ה-head girl והוא ה-head boy. היה עליהו לשמור על הסדר לגבי התלמידים בהפסקות, כמו שיש תלמיד תורן בכיתה אנחנו היינו כאילו התלמידים התורנים. היה לנו אפילו חדר משלנו למנוחה. היינו כולנו בכיתה י"א וי"ב ונדמה לי שכל מי שהיה ביי"ב היה perfect.

### לימודים לקראת אוקספורד

בכל אופן התקבלתי ללימודים באוקספורד ב-1952. בעצם נשארתי עוד שנה בבי"ס תיכון רק על מנת לעבור את הבחינות כדי להתקבל לאוקספורד. גמרתי את הלימודים הפורמליים בגיל 18 ובמשך אותה שנה למדתי צרפתית, ספרדית ולטינית כדי להתקבל לאוקספורד או לקמברידג'. זה היה חובה. ספרדית למדתי הרבה מאוד שנים ואף פעם לא דיברתי אף מילה ספרדית וגם לא קראתי. בצרפתית לעומת זה אילו היית מכניסה אותי לאווירה הנכונה אחרי זמן מה הייתי מסתדרת עם השפה, עם ספרדית לא. לטינית למדתי שטחית לגמרי עד גיל 18 ובגיל 19 למדתי גרמנית. שולמית: למדת במגמה ריאליסטית? רינה: למדתי במגמה ריאליסטית אבל כשהתחלתי ללמוד בכיתה הראשונה בבית הספר התיכון הייתי חולה במשך כמה שבועות עם בעיות גב. במשך הזמן הזה כשאני שכבתי על הגב, חילקו את הילדים לכיתות שונות ובכיתה אחת למדו ספרדית במקום צרפתית. בדרך כלל למדו בתור שפה זרה צרפתית. היה לנו מנהל מאוד מתקדם והוא חשב שאם יש לנו סיכוי ליחסי מסחר עם דרום אמריקה - כדאי שיהיו תלמידים שילמדו ספרדית. כשאני חזרתי לביה"ס אחרי המחלה מצאתי את עצמי בכיתה הספרדית. זה לא היה לפי טעמי ולא לפי טעם המשפחה, אבל כבר לא היתה ברירה. אמרו לי: "תתחילי ללמוד ספרדית ובעוד שנתיים אם הילדים יתחילו ללמוד שפה זרה אחרת אז תוכלי ללמוד צרפתית. קיבלתי את זה. בהמשך כעבור עוד שנתיים היו מתחלקים למגמות, ובמקום ללמוד צרפתית, כי הייתי במחלקה ההומנית, כי הייתי

במחלקה ההומנית איפוא שלמדתי 2 שפות, שם כולם למדו מתמטיקה, פיסיקה, חימיה או ביאולוגיה, כלומר אחד מהם. אני אז לא ידעתי בכלל מה לעשות עם החיים ומכיון שלמדתי צרפתית וספרדית זה לא היה כל כך פשוט. כשהגענו לדעת את "מערכת הלימודים" התברר שאינני יכולה להתחיל בצרפתית ולהמשיך בספרדית אלא אפשר רק להתחיל צרפתית אם אהיה ברמה של אלה שלמדו צרפתית כבר שנתיים. אז האח היותר צעיר לקח אותי בידיים ובמשך שלישי, הוא לימד אותי צרפתית ובחופשת חג המולד בשנה השלישית של תיכון הצטרפתי לכיתה שלמדה צרפתית וכך המשכתי בלימוד שתי השפות עד סוף הקריירה שלי. בסוף גמרתי בגרות, זה לא בדיוק בגרות, עושים את זה באנגליה בשתי רמות, בגיל 16 עוברים מבחן ובגיל 18 בוחרים במקצועות advance table. אני עברתי את ה-advance table והגעתי למתמטיקה מתקדמת ולצרפתית וספרדית.

### בחירת מקצוע ותואר

כשאני קיבלתי ציונים טובים הלכתי להתקבל לאוניברסיאות ובאמת עברתי שם את המבחנים לאוקספורד וקמברידג. משלושת המקצועות שלמדתי אמרו לי בקמברידג שאינני יכולה ללמוד מתמטיקה בלי פיסיקה, אז "נפלה" עבורי קמברידג אבל באוקספורד היו בעד השכלה רחבה וקיבלו אותי בידיים פתוחות, בכל אופן לא למדתי פיסיקה אלא מתמטיקה גבוהה. אבל כל המתמטיקה השימושית לא אמרה לי שום דבר, כי פיסיקה לא למדתי. ובכן אחרי שלוש שנים הגעתי לתואר במטמטיקה ולא היה צורך להוסיף שום דבר, וחשבתי מה אוכל עכשיו לעשות עם מתמטיקה. היה לי ה-B.A. אבל גם באוקספורד וגם בקמברידג דרוש B.E.C. זהו תואר שקשור במחקר, אבל לא "עושים" את זה אלא הולכים ישר ל-M.A. יש לי גם M.A. אבל לא עשיתי למען זה שום דבר, באוקספורד את נשאת רשומה אחרי שיש לך B.A. עוד שנתיים זאת אומרת את משלמת ומקבלת M.A. כי הרמה שלנו שם היתה מתאימה לרמות באוניברסיטאות אחרות, בלי בחינות נוספות. הלכתי להתייעץ מה אוכל לעשות עם המתמטיקה השימושית, לא רציתי ללכת לתעשייה ולא ללמד את המקצוע. אמרו לי מה עם מחשבים - זה היה בשנת 1955, ובכן שאלתי מה זה מחשבים? אמרו לי שיש דבר כזה בקמברידג ונתנו לי כתובות של כמה מקומות להתקבל עכשיו לקורס של שנה שמוביל לדיפלומה באנאליזה נומרית ומחשבים. אמרתי להם שהלימודים שלי נרשמו בממשלת אנגליה, כלומר אני קיבלתי מילגה כדי לעשות את ה-B.A. על סמך הצטיינות בלימודים ויכולתי להמשיך עוד שנה בזכות אותה דיפלומה, כלומר קורס המשך

עם אותה מילגה. כשחיפשתי עבודה אמרו לי במקום אחד שהם מאוד מעוניינים בי אבל עכשיו אין להם תקן, ושאלך לעשות את הקורס הזה ואח"כ אוכל לחזור אליהם. עשיתי את הקורס הזה במשך שנה בקמברידג ולמדתי אנליזה נומירית עם מכונת חישוב שסובבים ביד. אחרי כמה שנים כשעשיתי את ה-M.S.C. במדעי המחשב בלונדון בשנת השבתון שלי ב-1978-1977 ראיתי בחדר ההרצאות ארון זכוכית עם כל מיני ממצאים היסטוריים ובפנים היתה המכונה זו אותה למדתי אז שולמית: איך עשית שמוש במה שלמדת בשנים עד 77 כלומר 22 שנה? רינה: עליתי ב-59 ארצה וב-1977 נסעתי לשנה במסגרת שנת שבתון לאנגליה להשתלמות.

### הקורס

אז גמרתי את הקורס לאנאליזה נומרית זאת אומרת מיחשובים אוטומטיים. זה היה קורס של שנה וזה היה פרימיטיבי מאוד. המחשב נקרא אז E.B.S.A.C. באותם הזמנים היו ראשי תיבות למחשבים Education Science Automatic Computer. זה היה מחשב שמילא חדר, זאת אומרת היו ארונות ארונות של קומפוננטות אלקטרוניות, הזכרון היה מה שנקרא עין צילינדרים של כספית, איך זה עובד אינני יודעת כי לא למדתי פיסיקה. הצילינדרים היו צריכים להיות בתנור כדי לשמור אותם בחום קבוע אחרת הם לא עבדו נכון ונדמה לי שהזכרון היה של 1000 מספרים, מה שנקרא "1"א". מה שאני עוד זוכרת ברור שמאותו מחשב הכנסתי סרט נייר, הכנו סרטי נייר בטלפרינטר והכנסנו את סרט הנייר ל... ואני זוכרת שבפעם הראשונה כשבאתי עם התכנית לבדוק מצאתי את הסרט המפעיל, המנהל הכניס אותו לקוראי סרט ושאל אותי: "לזה ציפית?" ואני שאלתי: "למה היה צריך לצפות?" לא ידעתי שהכל כבר נגמר. קרה מהשהו שלא שמת לב אליו ונגמר. לכל תלמיד באותו קורס היו 5 דקות ביום כדי לבדוק את התכניות שלו. זה לא כמו היום שיושבים מול מסך ומתקתקים. היינו צריכים להכין סרט שזה היה הקרט ולקבל את התוצאות בסרט נייר ולקחת אותם לטלפרינטר להדפיס. יש טלפרינטר שמוציא סרט נייר, מתקתקים, מכניסים את סרט הנייר למחשב. הוא עושה את החישובים, מוציא סרט נייר, חוזרים לטלפרינטר ומדפיסים מה שכתוב על הסרט. כך עבדנו, כך הרצנו תכניות אבל היה גם מחשב קרט אחר, זו היתה חוגה של טלפון, יכולנו לחייג פנימה מספר וזה היה מהשהו מאוד נחמד.

גמרתי את הקורס וחזרתי לאותה חברה והם באמת קיבלו אותי לעבודה ושם עבדתי שלוש שנים. שולמית: מה היה המוצר של החברה הזו? רינה: זו היתה חברה שהתחילה את הקריירה שלה עם ייצור מכשירי

מדידה. ובזמן המלחמה הם עלו על הרעיון, שכדאי לדעת מה זה מחשבים, ושכדאי להכנס לשטח הזה כי זהו העתיד.

### המחשבים

היה מישהו שהיה לו החזון והם בנו מחשב בשביל הצי הבריטי שחישב את הטווח לתותחים וזה היה המחשב הראשון שלהם. אני עבדתי עם מחשב יותר מתקדם. לא מעניין לספר את זה, זה רק בשביל אנשי מקצוע, אם כי גם זה היה שווה מהשהו. עבדתי בכל מיני דברים מעניינים, אחת התכניות שכתבתי היה חיתוך אופטימלי של לוחות זכוכית, אני עבדתי בשרות מחשב ללקוחות חוץ. כאן קיבלתי בתור נתון הזמנות של פלטות זכוכית - מלבניות וגודלים מסויימים ואיך לחתוך אותם וגם ייצור זכוכית בגודלים שונים שמסיבות טכניות הן יצאו כך, גם איך לחתוך זכוכית שבאה מייצור.

### החיים במשך 3 שנות עבודתי שם

עבדתי שם 3 שנים ובאותו הזמן לא גרתי בבית, גרתי עם החברה שלי מתקופת האוניברסיטה. הבית שלה היה בצפון אנגליה והיא קיבלה עבודה ב-B.B.C בתור מנהלת אולפן, אבל אני עבדתי במקום אחר בלונדון. לקחנו יחד דירה בחצי הדרך למקום עבודתה של כל אחת מאיתנו כי כל אחת היתה נוסעת לכיוון אחר לעבודה. היא עבדה משמרות, אני לא. היא לא היתה יהודיה.

### הקשר למסורת וליהדות

אני הייתי רגילה מהבית לגוון מסויים של מסורת, כלומר אכלנו כשר בבית, אמא אמרה שהיתה צריכה בעצם לבוא לארץ ישראל כדי שתוכל לאכול טרף. אכלנו כשר אבל נסענו בשבת. אבא היה עצמאי ולא עבד בשבת אבל הלכנו בשבת אחה"צ לסרט אם כי זה בכלל לא היה מתאים בשבילי, היו לי אחרי הסרטים כל מיני חלומות. אחרי המלחמה קיבלתי שיעורים בעברית וביהדות בכפר. ההורים מצאו את מישהו שגר בעיר די קרובה, אשר פעם בשבוע בא לתת לי שיעור. הרבה לא למדתי מזה, למדתי לקרוא בלי להבין מה אני קוראת, וקצת יהדות. אני זוכרת שאצל מי שגרתי אסור היה לי לאכול בשר חזיר ובשר ארנבת. אחר כך כשחזרתי ללונדון בעצמי התחלתי להיות קצת דתיה. הלכתי כל שבת לבית הכנסת והייתי במקלה של בית הכנסת. זה דבר מעניין כי אני זוכרת שבבית הספר לא רצו לצרף אותי למקהלה, כי חשבו שהקול שלי לא מספיק יפה - כנראה. התפתח אחר כך. כל זה נמשך זמן מה עד שהלכתי לאוניברסיטה.

הלכתי ל"הבונים" כי אחי הצעיר הלך ל"הבונים" - כי כל מה שהאח הצעיר עשה, גם אני עשיתי, היו לי קשרים מאוד הדוקים עם אחי הצעיר אם כי הוא היה הרבה יותר מבוגר ממני - היה בינינו הפרש של 12 שנה, אבל האח המבוגר היה בעיני בכלל איזה דוד מבוגר, כשאני הייתי בבי"ס תיכון האח היה זמן מה בבית ספר למינהל וכלכלה ואחר כך הוא התגייס לצבא. אחרי זה הוא המשיך בלימודים ובעצמו הרצה באוניברסיטה. כשלמדתי בבי"ס הוא נתן לי חיבורים לכתוב, את החיבורים שכתבתי שלחתי לו בדואר והוא החזיר לי אותם עם הערות. הוא זה שלקח את החינוך שלי בידיים.

שולמית: זה ההמשך של הקסטה - עם רינה אשד 5.11.90 הצד השני.  
אחי לימד אותי גם מוזיקה, לקח אותי לאופרות, ולבלט והשמיע לי תקליטים, אני זוכרת אותו עם הראש ממש בתוך הרדיו. מכיון שאבא לא אהב מוסיקה קלאסית הוא תמיד כעס כשסטנלי הקשיב למוזיקה. סטנלי היה פרופסור במקצועו. שולמית: איזה מוזיקה האבא אהב? רינה: הוא בכלל לא אהב מוזיקה.

הקשר עם האח התחיל כשהוא לימד אותי צרפתית. ובכן הוא היה ב"הבונים" ואז גם אני הצטרפתי, זה היה המפגש הראשון שלי עם הציונות. אבל לא היו לי אז כוונות לבוא ארצה. איך הגעתי לזה? בתקופה כשעבדתי התחלתי לשיר במקהלה עם צעירים יהודיים שחיו באותו איזור, שרנו כל מיני שירים, בעיקר שירים ישראלים, כמו של פאול בן חיים, אם כי זה לא היה בדיוק הקו הרגיל שלנו, שרנו שירים אנגליים, ובכן זו היתה מקהלה טובה. שולמית: איפוא הופעתם? רינה: בכל מיני אירועים של התרמות בשביל ישראל ודברים דומים לזה.

### לארץ עם הזמריה

בשנת 1957 אנחנו באנו לזמריה והיינו שבועיים וחצי בארץ. היינו סוף שבוע אחד בגבעת ברנר, בבית העמק ובכפר הנשיא בגליל ורוב הזמן היינו בבית ספר בתל-אביב, בבית ספר צ'רניחובסקי. אנחנו גרנו שם ונסענו כל פעם למקום אחר לתת קונצרט. במשך השבועיים וחצי בארץ נסענו כל הזמן ממקום למקום, חוץ מאשר סופי השבוע כשהיינו בקיבוצים - בקיצור היינו כל הזמן בתנועה ולא ראינו שום דבר... כשחזרנו לאנגליה אמרתי שאני רוצה לראות את הארץ! במקרה היתה בחורה אחת במקהלה שאמרה שהיא רוצה להגיע לארץ לאולפן. חשבתי שזה רעיון טוב - כי זה מהשהו חדש לאו דווקא בגלל השפה. לא סיפרתי עדיין שהשותפה שלי לדירה התחתנה בינתים ואני נשארתי לבד בדירה, כך שמצאתי לי שותפה חדשה, ישראלית, שהגיעה



ללונדון לשם לימודים אך לא כל כך הסתדרנו. בינתיים כל מיני חברים עלו ארצה והחיים החברתיים שלי התפרקו קצת. גם חשבתי שאני כבר 3 שנים עובדת באותו מקום, ושהגיע הזמן לעשות איזשהו שינוי.

### לאולפן

חשבתי שאם החברה שלי נוסעת לאולפן גם אני אסע, אבל התברר שהיא רוצה ללכת לאולפן בעיר. אני בכל אופן חשבתי על מהשהו לגמרי חדש - כלומר שאני ארצה לאולפן בקיבוץ. התקשרתי לחברה שאיתה הייתי בידידות עוד מבית הספר והיה לי קשר איתה. היא היתה מורה - בכל אופן מצאנו אולפן בקיבוץ שאמור היה להתחיל באוגוסט וזה הסתדר לה בדיוק עם גמר שנת הלימודים - וכך הגענו לאולפן במעין-צבי. המקריות בחיי לא נגמרה בכך. הודעתי במקום העבודה שאני נוסעת לפחות לחצי שנה לישראל. במשך החודש שעוד עבדתי התקיים באנגליה כינוס בענייני מחשבים ולאותו כינוס הגיע איש מהארץ, מישהו שבונה מחשב והוא חיפש קורא סרט נייר. החברה שלי יצרה קשר איתו והוא סיפר לה שבזמן המלחמה הוא הגיע לאנגליה, כמו כמה חברי מעין צבי אז, ושהוא נהיה אנגלי והתחתן שם. עכ"פ הוא סיפר שהוא מחפש מתכנת - עובד תוכנה - שיכול לכתוב תכניות בתור יועץ לבנית המחשב שלו. אז אמרו לו: "במקרה יש לנו כזאת והיא נוסעת לחצי שנה לפחות לישראל - אולי אתה רוצה לפגוש אותה". כך נפגשנו במסעדה ואכלנו אוכל כשר, כי הוא אכל רק כשר. באותה הזדמנות הוא לקח אותי כבר באותו יום להחתיים אותי צ'יק צ'יק אצל הנספח הצבאי בשגרירות. סיכמנו שאני גומרת את האולפן ואז אתחיל לעבוד אצלם. הוא בנה את המחשב "הצברי" הראשון בשביל "רפאל", שמו היה ד"ר להמן, היום הוא פרופסור בלונדון. עוד קודם לכן ב-65 הוא נסע ל I.B.M. ומשם הוא הגיע בחזרה ללונדון ל - Imperial college ושם הוא נמצא עד היום. הילדים שלו חזרו ארצה. שולמית: את יכולה לתאר אותו קצת, כי מצאת איתו שפה משותפת? רינה: כן.

טוב באולפן אומצתי ע"י רותי ואלפרדו זרון זה היה אולפן מס' 11 בשנת 1959. המורה שלי היתה שושנה לביא, והמטפלת שלי היתה מרים תמנה, המדריך היה מאיר בן מאיר. נכנסתי לכיתה ב' כי ידעתי כבר את האלף-בית. בפעם הראשונה כשהלכתי לאכול ארוחת ארבע אצל המשפחה המאמצת שלי מצאתי שם את אברהם, וזהו... העניין היה מאורגן כי הם חיפשו לשם שידוך בחורה יותר מבוגרת ומצאו אותי, כי אני הייתי בת 26. למדתי באולפן עברית והיה לי מורה פרטי, אברהם, אשר לא הסכים שבכלל אדבר אנגלית. אחרי האולפן עזבתי את מעין

והלכתי לחיפה. היה לי שם חדר שהיה מיועד לעולים חדשים והתחלתי לעבוד ברפאל. שכחתי לספר שב 1956 התופעה שתכננת באה לארץ עם 3 שנים נסיון בעבודה היה מהשהו מיוחד. בזמן שהייתי באולפן היה לי ביקור ממרא"ל המכון רפאל איפוא שהייתי צריכה לעבוד, הוא בא להבטיח שבאמת אבוא לשם ולא למקום אחר, כך קיבלתי כבר משכורת של חודשיים החל מדצמבר 1959 למרות שהתחלתי לעבוד שם רק בפברואר 1960, הם בעצם לא ידעו שום דבר עלי מלבד העובדה שעבדתי 3 שנים באנגליה.

### ברפאל

כך התחלתי לעבוד. שולמית: בזמנו למעשה, את יסדת ובנית יחד עם כלם שם את אגף המחשבים של רפאל, מותר לך להגיד את זה! רינה: אז היתה מגמה כזאת להקים קבוצה בארץ שיכולה לבנות מחשבים כדי שנהיה עצמאיים ולא להיות תלויים באחרים, בחברות חוץ - היום עם כל הפרופסורים שישנם זה לא מעניין, אבל אז כשבנו מחשבים החל מהיסודות זה היה באמת חשוב. שולמית: את באמת כל כך צנועה. רינה: אני אגיד מה שאז הייתי צריכה לאמור שאני המתכנתת הקיבוצניקית היחידה בעולם! אחרי שבמשך 3 חודשים בחיפה הייתי חוזרת כל סוף שבוע למעין-צבי, ראיתי שלא אחזיק מעמד בכך ובכלל החלטנו להתחתן. אני זוכרת שלוטי סיפרה שגם היא הלכה אחרי האולפן לעבוד בטבעון עם ילדים אבל כל הקיבוץ כבר ידע שחיים יתחתן איתה.

כשעבדתי בזמן האולפן בחדר האוכל עבדתי יחד עם גרטה אקשטיין. היא שאלה אותי: "למה את לא נשאת במעין צבי אלא עוזבת?" אמרתי לה שאני אוהבת לעבוד במקצוע שלי, אז היא שאלה: "למה את לא יכולה לעבוד במקצוע שלך ולהשאר במעין?" אז חשבתי שזה הדבר הכי מצחיק ששמעתי, איך אפשר גם לעבוד בחוץ וגם להשאר בקיבוץ במעין? עכ"פ אני עושה את זה עכשיו כבר מעל ל 30 שנה. היו פה ושם נסיונות בקיבוץ להחזיר אותי הביתה. פעם הייתי באמת שנה ללא תשלום - הייתי בשני שבתונים. בשבתון הראשון נסענו לאנגליה בשנת 77 אז הרגשתי שאני עובדת במקצוע שמתנה בקצב מסחרר ואינני מספיקה מצד אחד לתפוס מה שקורה - ומצד שני עבדתי עם פרויקט שנפל וכולנו הלכנו עם הראש באדמה כי היו עדיפויות אחרות - אמרנו שזה לא בסדר והיינו במצב רוח נוראי, ואז עלה הרעיון לנסוע לשבתון ולנצלה כדי להנפש ולהשתחרר וללמוד - הלא היתה לי הזכות לשבתון, כך יצאנו כל המשפחה ביחד. לא חשבתי שהקיבוץ מאפשר דבר כזה, כנראה שאני מעריכה את הקיבוץ כל הזמן "נמוך" מידי. על הרפאל אינני יכולה לספר כמובן. גם המחשב

הראשון - זה היה ענין חסוי, עבדנו אז בלי תקציב כמובן חוץ מהשכורות שלנו. ד"ר להמן ואני עבדנו ביחד ועברנו על אותו מחשב וזה מותר לי אולי לספר, בזמן מסויים הוא עבד על מחשב כיס שעשה חישובים בשביל הטיל הראשון של רפאל, דבר שכבר מותר לספר עליו, כי כבר מכירים אותו. היום עושים חישובים יותר מודרניים. אחר כך בנינו כמה מחשבים נוספים, יותר משוכללים, אחר כך הצלחנו לבנות מחשבים והשתלבנו בפרויקטים שיש בהם מחשבים Mikro Processorim כי היום אין טעם לבנות מחשבים, הכל נקנה ב"שיק אחד".

### שנות שבתון ופרסים

בינתיים השתתפתי בהקמת פרויקט שקיבל פרס ישראל, הנה התעודה. בעצם לא נעים לי לספר את הדברים היפים על עצמי. שולמית: את יודעת שבשביל זה את יושבת פה, אני מתפלאה איך אנחנו חיים כל כך הרבה זמן ביחד ובעצם איננו יודעים את הדברים המהותיים אחד על השני.

רינה: הייתי שותפה בפרס לפרויקט על "משימה למופת" אני לא זוכרת את התאריך אבל הוא כתוב בתעודה. הפרס השני הגיע אחרי 30 שנה וגם קיבלתי מדליה אחרי 25 שנות שרות שם. שולמית: כלומר אחת אישית ואחת כללית. רינה: בכל אופן הייתי כבר פעמים בשנת שבתון. בפעם הראשונה נסענו כל המשפחה לשנה לאנגליה ושם עשיתי את ה-M.S.C., הגעתי לשם דרך אותו פרופסור להמן, אשר עכשיו ראש מחלקה שם. שולמית: "למדת אצלו? רינה: הרבה לא למדתי אצלו אבל באמצעותו. כתבתי לו ושאלתי אותו אם הוא יכול להמליץ על מהשהו. ואז הוא ענה לי: "תבואי אלינו". היה לי מזל כי התקיים קורס שהיה בדיוק תפור בשבילי. היה להם קורס לשנה ל-M.S.C., זה היה השבתון הראשון. ואת השבתון השני עשיתי בבית, מותר בשבתון או ללמוד או לעבוד במפעל במהשהו, שיכול לתרום לדבר מה. אז אני עבדתי בתור יועצת לעיבוד נתונים במפעל סקופוס במעין-צבי. שולמית: במפעל מאוד נהנו מזה סיפרו שקידמת שם הרבה דברים ועדיין נהנים מזה- גם את בודאי נהנית מזה?

רינה: אבל לי לא מספרים את זה!

אני מצפה שבעוד 1 1/2 שנה כשיהיה לי שבתון אחרון - אחריו לא ארצה לחזור כי אז אני רוצה לפרוש. אהיה בת 60, אומנם אני מרגישה צעירה. אני חושבת שאין כמו העבודה שלי שאפשר להחזיק בה הרבה זמן. שולמית: אז למה את לא ממשיכה? רינה: אני אמשיך, אבל לאשם. אני מקוה שיתנו לי להמשיך במפעל. אני בטוחה שאמצא

הרבה עבודה במקצוע אם לא במפעל אז במקום אחר. היום אני עושה את העבודה כאן בתור תחביב, בשבתות, בערבים, בשביתות, לפני 3 ימים הייתי בשביתה ועבדתי בסקופוס, אני עובדת שם יחד עם עמרם.

שולמית: האם הם לא יודעים את העבודה? האם אין הרבה אנשים שיכולים להשתוות אתך בסקופוס? רינה: הם יודעים את העבודה הזאת אבל הם לא צריכים לדעת מהשהו אחר נוסף, והאמת היא שהעבודה שם שונה לחלוטין ממה שעשיתי במקום אחר, כי זה סוג אחר של דרישות, מעניין, ואני מאוד נהנית מזה. שולמית: אני שומעת מהצד שאת פורצת לענף חדש. את גם חברה בועדת חברים כי רכשת את האמון של החברים למרות שבגלל עבודתך היית בחוץ. רינה: בועדת החברים האחרונה היינו 3 חברים שעבדו בחוץ. זה מעניין, היה עקיבא, יוסי ואני. כנראה שאפשר לעבוד בחוץ בלי לאבד את הקשר. שולמית: זו עובדה מאוד חשובה בגלל התפתחות הקיבוץ בעתיד. ואם לקדם את סקופוס למה לא? רינה: בהחלט.

סיום הקלטה של רינה - תודה רבה.